

WITTGENSTEIN JA TRANSCENDENTAALINEN VIELÄ KERRAN

Sami Pihlströmin ja Oskari Kuuselan ajatus-
tenvaihto¹ mahdollisuudesta yhdistää Witt-
genstein transsendentaalifilosofiaan on ollut
monessa suhteessa valaiseva. Siinä on mie-
lestäni kuitenkin ilmennyt tiettyjä puutteita,
jotka ovat helposti korjattavissa. Niinpä
hyödynnän Pihlströmin jälkimmäisen puheen-
vuoronsa lopuksi tarjoamaa mahdollisuutta
viimeisen sanan sanomiseen kahdesta hänen
kirjoitustensa epätydyttävästä piirteestä.

1 Pihlström korostaa voimakkaasti ja tois-
tuvasti, ettei hän ”missään tapauksessa”
tarkoita tulkintaansa ”historialliseksi
tulkinnaksi Wittgensteinin ajattelusta” (s. 3)
eikä ”pyri Wittgenstein-eksegeesiin” (s. 42).
Tällöin herää kysymys, mikä oikeuttaa Pihl-
strömin puhumaan siitä filosofista, josta hän
puhuu Wittgensteinina, juuri *Wittgensteinina*.
G. E. Moore (samoin kuin Wittgenstein!) oli
tunnetusti kiinnostunut väitteistä, jotka kiis-
tävät esittäjiensä oikeuden esittää ne: ”Sataa,
mutta en usko, että sataa.” Käsittääkseni
Pihlströmin varoitukset pyrkimättömyydestä
historiallisuuteen tekevät hänen Wittgenstein-
tulkinnastaan loogisesti samanlaisen: ”Minua
ei kiinnosta, oliko Wittgenstein transsenden-
taalifilosofi vai ei, mutta on väärin väittää,
ettei Wittgenstein ollut transsendentaalifilo-
sofi.” On toki sallittua olla suostumatta tutki-
mukseen siitä, mitä itävaltalainen, viime vuosi-
sadan ensimmäisellä puoliskolla Cambridgen
yliopistossa vaikuttanut henkilö nimeltä Lud-
wig Wittgenstein ajatteli. Jos filosofi ei siihen
suostu, on kuitenkin jokseenkin harhaan joh-
tavaa, jos hän tästä huolimatta ilmoittaa tut-
kimuksensa otsikossa sen kohteeksi Wittgen-
steinin eikä esimerkiksi itseään.

Kuten sosiologian historioitsija Pertti
Töttö aivan aiheellisesti huomauttaa Richard
Rortyn tunnettuihin filosofian historiankirjoi-
tusta koskeviin ajatuksiin viitaten,

”kenenkään oma tulkinta omasta itsestään
ei voi tietoteoreettisesti olla sen etuoikeu-
tetumpi kuin muutkaan tulkinnat, mutta
[se on kuitenkin] muihin tulkintoihin näh-
den *moraalisesti* etuoikeutettu. Länsimai-
seen moraalikäsitteeseen näet kuuluu, että
ennen tuomion langettamista syytetyllä
on oikeus puhua, vaikka hän olisi tehnyt
kuinka hirveän ja järjettömän rikoksen
tahansa. [T]ämä oikeus pitää [...] klassi-
koiden tapauksessa pysyttää voimassa vielä
näiden kuoleman jälkeenkin. Eli kun joku
käyttää klassikkoa johonkin tarkoitukseen
ja väittää tämän sanoneen sitä tai tätä, on
kenellä tahansa oikeus puolustaa klassi-
koa vääriltä syytöksiltä rekonstruoimalla

tämän oma historiallinen ääni sanomaan viimeistä sanaa.”²

Juuri tällaista rekonstruktioita Kuusela onkin menestyksekkäästi harjoittanut vastauksessaan Pihlströmilte. Kritisoidessaan Kuuselan yrityksiä osoittaa, että Wittgenstein ei ole transsendentaalifilosofi eikä yleensä esittänyt mitään filosofisia teesejä ja teorioita – ja että vastakkainen kanta edellyttäisi hänen itseymmärryksensä todistamista vääräksi, kirjoittihan hän esimerkiksi, ettei filosofi ole minkään ajatusyhteisön jäsen (*Zettel*, § 455) – asettaa Pihlströmin ratkeamattoman dilemman eteen.

Pihlströmin on joko tunnustettava, että Kuuselan historialliseen Wittgensteiniin pohjautuva kritiikki on sittenkin relevanttia hänen pyrkimyksilleen – minkä hän näyttää tekevän sanomalla vastustajiensa tekevän ”tärkeää työtä” (s. 50) ja vastaamalla Kuuselan kritiikkiin; tai sitten hänen on perusteltava, miksi Kuusela ja me muut transsendentaalisen Wittgenstein-tulkinnan kriitikot (kuten poliitologi Gavin Kitching, joka on jopa todennut, että ”mahdollisuuden ehdot” on ilmaisu, joka on wittgensteinilaisella mittapuulla ”varmempi merkki metafysisestä sairaudesta kuin juuri mikään muu”)³ emme vuorostamme saisi neutralisoida Pihlströmin vastalauseita itsellemme sanomalla, että samalla tavoin kuin Pihlström ei pyri historialliseen tarkkuuteen kirjoituksissaan Wittgensteinista, emme mekään pyri niitä kritisoidessamme ”historialliseen tulkintaan Pihlströmin ajattelusta” tai ”Pihlström-eksegeesiin”. Sama dilemma koskee kyllä *mutatis mutandis* muitakin Wittgensteinista hänen oman itseymmärryksensä sivuuttaen kirjoittaneita, kuten Saul Kripkeä tai Jaakko Hintikkaa. Pidän kuitenkin toivottavana, ettei tällainen klassikkojen lukutapa muodostuisi kantilaiseksi ”yleiseksi laiksi” (vaikka se näyttääkin viimeiset sata vuotta jatkuvasti yleistyneen): jos syytökset jonkun klassisen filosofin tulkittamisesta väärin voisi aina kuitata yksinkertaisesti luonnehtimalla omaa tulkintaansa tästä klassikosta ”epähistorialliseksi” tai ”epäskolaariseksi”, koko filosofinen keskustelu muuttuisi pian hallitsemattomaksi.

2. Kuten Pihlström toteaa, sekä hän että Kuusela katsovat, että filosofian tulisi olla ”vakavaa älyllistä toimintaa”. Niin katson minäkin. Mutta Pihlströmin pragmatistisena taustaolettamuksena – lähestulkoon colingwoodilaisen ”absoluuttisen presupposition” tavoin – on ajatus, että (vakava ja älyllinen) filosofia on aina välttämättä normatiivista. Kielen kuvailemiseen ilman normatiivisuutta pyrkivä ei-transsendentaalinen wittgensteinilaisuus ”jää mielenkiinnottomaksi sanojen käytön kuvailuksi” (s. 45) ja merkitsee tämän vuoksi ”suistumista relativismiin ja skeptisismiin” (s. 51, nootti 27). Tähän syytteen on olemassa pätevä vastaus, jonka Kuusela jättää jostakin syystä hyödyntämättä, vaikka hänen tekstissään onkin vihjeitä sen suuntaan.

Wittgenstein sanoo avoimesti, että filosofia jättää kaiken ennalleen (*Filosofia tutkimuksena*, § 124). Tämän huomautuksen tulkintahistoria ei ole rohkaiseva. Yleensä sen on luultu

virheellisesti tarkoittavan joko ”*Filosofit jättävät kaiken ennalleen*” tai ”*Filosofian tulee jättää kaikki ennalleen*”. Ensimmäisen tulkinnan mukaan Wittgenstein väittää, että filosofit ihmisryhmänä olisivat jotenkin poikkeuksellisen kyvyttömiä esittämään normatiivisia arvostelmia. Toisen tulkinnan mukaan hän ei ajatellut näin, mutta hänen mielestään olisi kuitenkin *parempi*, jos filosofit olisivat kyvyttömiä arvoarvostelmien esittämiseen. Kuten Stanley Cavell kuitenkin totesi jo neljä vuosikymmentä sitten, Wittgensteinin tarkoitus on yksinkertaisesti huomauttaa, että *kun* filosofit muuttavat maailmaa (eivätkä siis pelkästään kuvaa sitä), ei se, että he pystyvät muuttamaan maailmaa, johdu siitä, että he ovat *filosofeja*.⁴ Mikään ei tietenkään estä ketään filosofia sanomasta jotakin kielenkäytön tapaa kelvottomaksi – tai esittämästä poliittisia mielipiteitä tai taiteilemasta yhteiskunnallisia epäkohtia vastaan. Mutta tehdessään näin filosofit toimivat *yksityishenkilöinä*, joiden esittämät moraaliset ja esteettiset arvoarvostelmat eivät johdu filosofista sen enempää kuin puolijohdefysiikkojen esittämät moraaliset ja esteettiset arvoarvostelmat johtuvat puolijohdefysiikasta. (Jos filosofit olisivat jotenkin poikkeuksellisen kyvykkäitä tai ammattitaitoisia ihmisiä normatiivisuuden alalla, voisi kuvitella, että puolijohdefysiikot kääntyisivät filosofien puoleen aina halutessaan esittää arvoarvostelmia; mutta tämä ajatus on paitsi intuitiivivastainen, myös altis kohtalokkaille vasta-argumenteille).⁵

D. Z. Phillips, eräs ei-transsendentaalisen Wittgenstein-tulkinnan kärkihahmoista, kirjoittaa:

”Mutta nythän voidaan sanoa, että yritän kieltää lailla ja tukahduttaa jotakin, mitä filosofit ovat aina tehneet. Täytyyhän minun tietää esimerkiksi, että poliittiset filosofit ovat kritisoineet tiettyjä hallitusmuotoja kannattamiensa poliittisten ihanteiden valossa. Täytyyhän minun tietää, että moraalifilosofit ovat arvostelleet tiettyjä moraalisen perustelemisen muotoja kannattamiensa moraalisten ihanteiden valossa. Täytyyhän minun tietää, että jotkut uskonnonfilosofit tuomitsevat uskon Jumalaan, kannattavat tiettyjen asenteiden ottamista vieraisiin uskontoihin ja niin edelleen. Kaikkea tätä tapahtuu; kuinka voin kiistää sen? Vastaus on, etten kiistä sitä. Se, minkä kiistan, on näiden filosofien väite, että heidän esittämänsä arvoarvostelmat (sillä sitä ne ovat) ovat perusteltavissa filosofialla. Filosofian oppiala ei voi viedä heitä sinne, minne he haluavat.”⁶

Kuten toinen ei-transsendentalistinen wittgensteiniaani, Peter Winch, on huomauttanut, ”filosofia ei voi osoittaa ihmiselle, mitä hänen tulisi pitää arvokkaana, sen enempää kuin geometria voi osoittaa hänelle, missä pisteessä hänen tulisi seistä”.⁷ Geometrian ei-normatiivisuus ei tee siitä sen arvottomampaa kuin filosofian ei-normatiivisuus tekee filosofista. Samaan tapaan kuin geometrian tehtävänä on antaa oikea kuva kuvioiden ja kappaleiden

muodosta ja koosta asettamatta mitään niistä normatiivisesti etusijalle, filosofian tehtävänä on poistaa älyn ja tahdon vastarinnan asettamat esteet inhimillisen kanssakäymisen keskenään kilpailevien muotojen tasapuoliselle (normatiiviselle) punnitsemiselle – eikä ottaa itse kantaa siihen, mitä näistä muodoista ihmisten tulisi asettua kannattamaan.

Pace Pihlström, ei kielenkäytön ennalleen jättävä filosofia ole mikään ”vaarallinen tie relativismiin” (s. 4). Jos wittgensteinilainen ajattelu todella jättää *kaiken* ennalleen, se tietenkin jättää myös kaiken ihmiselämässä esiintyvän normatiivisuuden ennalleen *sen enempää tukahduttamatta tätä normatiivisuutta kuin tukematakaan*.⁸ (Ja niinpä Wittgensteinilta vaikutteita ottaneiden filosofien joukossa esiintyy esimerkiksi yhteiskuntafilosofia mielipiteitä kautta skaalan libertarismista – esimerkiksi Antony Flew – aina kommunismiin – esimerkiksi Esa Itkonen.) Valitus, ettei filosofia *enää* kykene normatiivisuuteen muututtuaan kielenkäytön tarkasteluksi, on suunnilleen yhtä järkevää kuin valitus, ettei tähdistä pystytä *enää* ennustamaan tulevaisuutta. Siihen ei ole koskaan pystytty, eikä tulla koskaan pystymäänkään: normatiivisuus on ihmisten asia, ei filosofian. Itse asiassa Pihlströmin väite, että ei-transsendentaalinen wittgensteinilaisuus jää ”mielenkiinnottomaksi sanojen käytön kuvailuksi”, on itsessään eräs hänen yksityishenkilönä esittämänsä henkilökohtainen arvoarvostelma, josta monet muut filosofit ovat jyrkästi eri mieltä; heidän mielestään taas transsendentaalifilosofia hylkää yleispätevän ja mielenkiintoisen käsitteanalyysin ja jää muka filosofian nimissä arvoarvostelmia esittäessään omien harjoittajiensa mielenkiinnottomaksi omaelämäkerraksi.

Tommi Uschanov

LÄHDEVIITTEET

1. Sami Pihlström, Filosofian traditonalisuudesta ja transsendentaalisuudesta. *niin & näin* 1/2001, s. 42–52; Oskari Kuusela, Wittgenstein ja transsendentaalifilosofia. *niin & näin* 1/2001, s. 53–65; Sami Pihlström, Muutama sana transsendentaalisesta. *niin & näin* 2/2001, s. 3–5.
2. Pertti Töttö, Miksi siis sosiologiassa tutkitaan klassikoita? *Sociologia* 35, 1998, s. 273; vrt. Richard Rorty, *The Historiography of Philosophy: Four Genres*, teoksessa Richard Rorty, J. B. Schneewind ja Quentin Skinner (toim.), *Philosophy in History*. Cambridge University Press, Cambridge 1984, s. 49–75.
3. Gavin Kitching, *Tangents: Marx, Wittgenstein and Post-Modernism*, esitelmä konferenssissa Peter Winch and the Idea of a Social Science, University of Bristol, syyskuu 2000.
4. Stanley Cavell, *The Availability of Wittgenstein's Later Philosophy*, *Philosophical Review* 71, 1962, s. 79.
5. Lars Hertzberg, Voiko etiikkaa soveltaa? *niin & näin* 4/2000, s. 54–61.
6. D. Z. Phillips, *Philosophy's Cool Place*. Cornell University Press, Ithaca 1999, s. 160.
7. Peter Winch, *Ethics and Action*. Routledge & Kegan Paul, London 1972, s. 191.
8. Alan Wertheimer, *Is Ordinary Language Analysis Conservative?* *Political Theory* 4, 1976, s. 410–411.